

Roistovaltioiden aika ei ole ohi

TYTTI ERÄSTÖ

ABSTRACT
The Era of Rogue
States is Not Over

The title of this article is a response to Jacques Derrida's earlier hypothesis according to which the era of rogue states is over. Accordingly, the attempt is to show the continuing relevance of rogue state discourse and policies. This is done not only by looking at post-Cold War US foreign policy but also by focusing attention on the historical underpinnings of the rogue state concept. Drawing from Carl Schmitt, the origins of the concept are traced to an older idea of state criminality that took shape after World War I. More significantly, it is argued that Derrida's hypothesis also involved a certain interpretation of international society, to which this article aims to provide an alternative.

Vaikka sanan *roistovaltio* (rogue state) ja sitä vastaavien termien käyttöä on viime aikoina karsittu Yhdysvaltain hallituksen kannanotoissa, roistovaltiopolitiikka jatkuu yhä. Tästä kertoo erityisesti viime aikoina kärjistynyt kiista Iranin ydinohjelmasta. Tämän artikkelin tarkoituksena on lähestyä tuon kiistan taustalla olevia ongelmia, ei niinkään paneutumalla Iranin nykyisen hallituksen toimiin, vaan osoittamalla se historiallinen jatkuvuus, jota on löydetävissä paitsi kylmän sodan jälkeisestä Yhdysvaltain ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, myös paljon vanhempaa perua olevasta Yhdysvaltain Lähi-idän politiikasta. Viime kädessä roistovaltiokäsitteen taustalla voi nähdä olevan kansainväliseen lakiin ja universaalin kansainvälisen yhteisön ihanteeseen jo ensimmäisen maailmansodan päättymisestä lähtien kiinteästi liittyneen ajatuksen valtiorikollisuudesta.

Käsittelen valtiorikollisuutta tässä Carl Schmittin ajatusten, erityisesti hänen Kansainliittoon kohdistuneen kritiikkinsä valossa. Samalla pyrin tuomaan esiin nykyisen roistovaltiomääritelmän poliittisuutta sekä sen suhdetta kansainvälisen yhteisön kehitykseen, ja tämän perusteella myös arvioimaan nykyisen kansainvälisen yhteisön luonnetta. Kansainvälisen yhteisön tulkintaan liittyy olennai-

sella tavalla myös Jacques Derridan aiemmin esittämä arvio, jonka mukaan roistovaltiodiskurssi olisi menettänyt merkityksensä viimeistään syyskuun 2001 terrori-iskujen myötä. Artikkelin otsikko onkin tulkittavissa vastauksena nimenomaan tuohon arvioon. Tarkoitukseni ei ole ainoastaan osoittaa roistovaltiopolitiikan yhä jatkuvan, vaan ennen kaikkea tuoda esiin ja kyseenalaistaa Derridan hypoteesiin sisältyvää näkemystä kansainvälisen yhteisön luonteesta ja tarjota sille vaihtoehto schmittiläisen näkökulman kautta.

Amerikkalainen kylmän sodan jälkeinen roistovaltiopolitiikka ja -diskurssi

Ajatus kansainvälisen yhteisön ja sen lakien ulkopuolella olevien roistovaltioiden maailmalle luomasta uhkasta on ollut Yhdysvaltain kylmän sodan jälkeisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisimpiä teemoja. Tämän historiallisen jatkuvuuden muistaminen auttaa ymmärtämään roistovaltiokäsitteen nykyistä merkitystä. Jatkuvuus jää helposti huomaamatta jo senkin vuoksi, että pohjimmiltaan hyvin samanlaisena pysyneeseen käsitteeseen on ajan mittaan viitattu niin erilaisin ilmaisin.

Roistovaltioidiskurssi 1989–2001

George Bushin kaudella (1989–1993) jo ennen Persianlahden sotaa puhuttiin *luopiovaltioista* (renegade states) ja *lainsuojattomista valtioista* (out-law states). Käsite vastasi tuolloin kylmän sodan päättymisen mukanaan tuomiin erityisiin tarpeisiin, ennen kaikkea korvaten entisen neuvostovihollisen amerikkalaisessa turvallisuusajattelussa. Vaikka alkuaikoina luopiovaltiot kuuluivat yhdessä joukkotuhoukseiden leviämisen, terrorismin ja kansainvälisen rikollisuuden kanssa, vain yhtenä osana uusien uhkien yläkategoriaan, niiden merkitys korostui muihin nähden, sillä ainoina valtiollisina toimijoina ne edustivat perinteisempää uhkaa, joka oli helppo tunnistaa. Näin niiden olemassaolo varmisti historiallisen jatkuvuuden vanhemmassa ja loppumaisillaan olevassa hyvän ja pahan vastakkainasettelusta kertovassa tarinassa ja poisti samalla sen kokonaisvaltaisemman uhkan, joka kohdistui vallitsevaan, poliittisen realismin värittämään ontologiaan. Kuten Michael T. Klare huomautti jo vuonna 1995, samaan aikaan uuden vihollisen olemassaolo toimi argumenttina kylmän sodan aikana muodostuneiden mittavien turvallisuuspoliittisten rakenteiden ja instituutioiden säilyttämiseksi ja puolustusmäärärahojen entisenkaltaisen tason ylläpitämiseksi (Klare 1995). Ajatus lainsuojattomista, roistomaisista valtioista toimi myös tehokkaana retorisenä keinona usein ristiriitaisten ulkopoliittisten toimien oikeuttamisessa, ja se liittyi alusta alkaen ohjuspuolustusjärjestelmän kehittämiseen.

Kuitenkin vasta Persianlahden sota teki roistovaltiouhkasta konkreettisen ja nosti Saddam Husseinin roistovaltiokategorian prototyypiseksi edustajaksi. Vaikka Irakin hyökkäys Kuwaitiin sittemmin tuntui todentaneen jo aiemmin esitetyn väittämän, että pienet kolmannen maailman valtiot voivat suoraan uhata Yhdysvaltain turvallisuutta joukkotuhouksin, sodan aikana Bush esitti Irakin voiman perustuvan lähinnä sen kykyyn hallita Persianlahden öljyvarantoja.¹

Termi *roistovaltio* (rogue state) esiintyi ensimmäisen kerran Clintonin kaudella, ja siitä myös tuli tänä aikana yleistyneen roistovaltioidiskurssin useimmin käytetty ilmaisu. Iran nostettiin samaan aikaan Irakin rinnalle pääasialliseksi roistovaltiok-

si. Roistovaltiopolitiikan keskittyminen näihin kahteen valtioon heijasti uutta Yhdysvaltain Lähi-idän alueelle kohdistuvaa *kaksoispatoamisen* strategiaa, jonka presidentin turvallisuusneuvonantaja Anthony Lake esitteli Foreign Affairs -lehdessä 1994 kirjoittamassaan artikkelissa ”Confronting Backlash States”. Iran ja Irak uhkasivat Laken mukaan Pohjois-Korean tavoin globaaleja joukkotuhoukseiden leviämisen vastaisia toimia, mutta ansaitsivat erityishuomiota maantieteellisen sijaintinsa vuoksi. Kuten Lake muistutti, Yhdysvaltain intresseihin Persianlahden alueella on perinteisesti kuulunut ystävällismielisten valtioiden turvallisuus sekä öljyn vapaa virtaaminen ja sen hinnan pysyminen vakaana. Siinä kun aiemmat hallitukset olivat näiden intressien turvaamiseksi yrittäneet tasapainottaa Irania ja Irakia toisiaan vastaan asettumalla vuoroin jommankumman puolelle, uudessa kunnianhimoisessa strategiassa kumpikin pyrittiin patoamaan samanaikaisesti. Lähtökohtana oli oletus, että sekä Irakin että Iranin harjoittama politiikka oli vihamielistä Yhdysvaltain intressejä kohtaan. Uuden strategian läpivieminen oli tullut mahdolliseksi kylmän sodan jälkeisessä maailmassa tapahtuneiden muutosten vuoksi. Lake totesi, että kaksoispatoamisstrategian myötä Yhdysvaltain ei enää tarvitsisi olla riippuvainen sen enempää Irakista kuin Iranistakaan, vaan tukipilareina olisivat niiden sijaan muut Yhdysvaltain alueelliset liittolaiset. (Lake 1994, 47–49) Tämän Yhdysvaltain aiempaan Lähi-idän politiikkaan verrattuna ennennäkemättömän kunnianhimoisen strategian voi nähdä kertoneen halusta panna käytäntöön se voimaton ja toiminnan vapaus, jonka kylmän sodan jälkeinen kansainvälisen kontekstin muutos oli tuonut mukanaan. Toisen kautensa aikana Clintonin hallitus kuitenkin näytti luopuvan kaksoispatoamisen strategiasta ja Iran tipahti roistovaltiokategoriasta 1990-luvun lopulla. Taustalla vaikutti erityisesti Iraniin kohdistuvan sanktiopolitiikan vähäinen kannatus (Fayazmanesh 2003, 235).²

Clintonin roistovaltioritööriikka pehmeni yllättäen syksyllä 1999. Tällöin presidentti alkoi vähätellä koko roistovaltiouhan vakavuutta mm. toteamalla, että suurimmat turvallisuusongelmat modernissa maailmassamme eivät todennäköisesti tule

¹ Irakin ohella Bush viittasi hallituskautensa aikana myös Panamaan, Kuubaan, Libyaan ja Pohjois-Koreaan puheissaan lainsuojattomista ja luopiovaltioista.

² Viittaukset Irakiin ja Libyaan jatkuivat. Edeltäjänsä sekä Anthony Laken mainitsemaan Pohjois-Koreaan tai Kuubaan Clinton ei puheissaan sen sijaan koskaan suoraan viitannut roistovaltioina.

roistovaltioiden tai yleensäkin sellaisten hallituksissa istuvien ihmisten taholta, joilla on kilpailevia näkemyksiä maailmasta, vaan suurimpana uhkana ovat ”kansallisvaltion viholliset”³. Kuitenkin jo seuraavana keväänä Clinton palasi totuttuun tyyliin luetellen roistovaltiot uusien uhkien listalla yhdessä terrorismin ja huumeiden kanssa (Ks. ”Remarks at the Sons of Italy Foundation Dinner, May 25, 2000”). Varovainen kielenkäyttö heijasti selvästi laajempaa, hallituksen sisällä käytyä terminologia-keskustelua, johon kiinnitettiin julkisuudessa ensimmäisen kerran huomiota ulkoministeri Albrighin radiohaastattelun yhteydessä kesällä 2000, tämän käyttäessä termiä *huolta herättävät valtiot* (states of concern) vakiintuneen roistovaltioilmaisun sijaan. Sanavalintaa koskien saman päivänä haastateltiin ulkoministeriön edustajaa, Richard Boucheria, jonka mukaan ministeriössä termiä ”roistovaltio” ei ollut käytetty muutamaan kuukauteen. Kyse ei Boucherin mukaan kuitenkaan ollut toiminnan tai politiikan muutoksesta, vaan paremman ilmaisuuden löytämisestä. Kysyttäessä, laskettiin entiset roistovaltiot nyt huolta herättäviksi valtioiksi, Boucher vastasi myöntävästi, mutta puhui yleisesti kategorisointia vastaan. Kysyttäessä, lisätiinkö tähän joukkoon terminologian muutoksen myötä uusia valtioita, Boucher vastasi kieltävästi. Kysymyksen, että eikö kategorian vaihtaminen ole väistämättä itsessään kategorisointia, Boucher puolestaan sanoi olevan liian filosofinen. (”’States of Concern’ versus ’Rogue States’”. Daily Press Briefing 19.6.2000. U.S. Department of State) Boucherin turhautumisen – kuin myös Clintonin nopean paluun totuttuun puhetapaan – voi nähdä kertovan vaikeudesta muuttaa jo vakiintuneen käsitteen merkitystä.

Roistovaltiodiskurssi syyskuun 11:n jälkeen

Syyskuun 2001 terrori-iskujen aiheuttaman maailmankuvan muutoksen voi nähdä aluksi uhanneen koko roistovaltiokäsitteen merkitystä koossa pitänyttä, kyseisten valtioiden ja maailman välisestä vastakkainasettelusta kertovaa vakiintunutta tarinaa. Näin tulkitsi myös Jacques Derrida vuonna

2003 julkaistussa teoksessaan *Voyous: Deux Essais Sur la Raison* (engl. *Rogues – Two Essays on Reason*). Siinä hän esitti syyskuun 2001 tapahtumien olleen viimeinen isku valtiolliseen uhkaan keskittyneen roistovaltiodiskurssin uskottavuudelle; vaikka jo kylmän sodan loppuminen oli osoittanut sen tosiasiain, että suurin uhka ei nyky maailmassa enää ole valtiollinen, terroristi-iskut tekivät tämän lopullisesti selväksi. Derridan hypoteesin mukaan roistovaltiodiskurssi kuuluiikin jo menneisyyteen ja roistovaltioiden 1980-luvulla alkanut aikakausi oli tullut päätökseensä. Yhdessä kaksoistornien kanssa oli romahtanut Derridan sanoin koko se looginen, semanttinen, retorinen, juridinen ja poliittinen koneisto, joka oli tehnyt roistovaltiokäsitteestä niin hyödyllisen ja merkityksellisen. Hän ennusti, että vaikka George W. Bush oli toisinaan tuonut käsitteen takaisin, se oli kulunut pois, todennäköisesti ikuisiksi ajoiksi. (Vrt. Derrida 2005, 103–107)

Roistovaltioiden aikakausi ei kuitenkaan ollut päättynyt hetkessä, vaan merkkejä siitä oli Derridan mukaan näkynyt jo 1990-luvun loppupuolella, esim. Clintonin ja hänen neuvonantajiansa pyrkimyksissä sanoutua irti roistovaltiotermiä käytöstä. Käsitteen kuulumisesta menneisyyteen kertoi Derridan mielestä myös vuonna 2000 yleistynyt roistovaltiopolitiikan kritiikki. Sitä edustivat mm. Noam Chomskyn ja William Blummin teokset, joissa kummassakin esitettiin todellisen roistovaltion olevan Yhdysvallat itse. (Derrida 2005, 95–96) Derrida tuntui ajattelevan, että tuo kritiikki liittyisi johonkin yleismaailmallisempaan, poliittisen realismin mukaiseen oivallukseen siitä, että roistomaisuus on jokaisen valtion tai yksilön piilevä tai näkyvä ominaispiirre. Tämän hän puolestaan ajatteli vieneen merkityksen koko roistovaltion käsitteeltä: koska ei ollut olemassa muunlaisia kuin roistovaltioita, potentiaalisesti tai tosiasiallisesti, roistovaltiokäsite oli menettänyt merkityksensä (Derrida 2005, 106).

Syvämmällä tasolla oivallus valtioihin sisäänrakennetusta roistomaisuudesta liittyi siihen ikuiseen ja ylitsepääsemättömään tosiasiaan, että myös vallan väärinkäyttö ja epäoikeudenmukaisuus on perustavanlaatuisen osa suvereniteettia, ja että demokratian ja siihen olennaisesti kuuluvan suvereniteetin periaatteiden välillä on näin ollen paradoksaalinen ja sovittamaton, mutta vaiettu ristiriita (Derrida 2005, 43 & 100–102). Kuten Friedrich Balke huomauttaa, ei ole sattumaa, että Derrida viittaa teoksessaan toistuvasti Carl Schmittiin; hänen nä-

³ Kansallisvaltioiden vihollisia edustivat tässä terroristit, huumekauppiat ja järjestäytyneet rikollisuus (ks. ”Remarks at a Dinner for the Conference on Progressive Governance for the 21st Century in Florence, Italy, November 20, 1999”).

kemyksensä jakamattomasta suvereniteetista ja siitä, että suvereeni yhtäältä edustaa lakia ja toisaalta on sen yläpuolella, on yhteneväinen schmittiläisen suvereniteettikäsitteen kanssa (Balke 2005). Derrida näkee samantapaisen tilanteen vallitsevan myös demokraattisuuden periaatetta vaalivan kansainvälisen yhteisön tasolla. Roistovaltiomääritelmä – jonka Derrida rinnastaa yleensäkin valtaan määrittellä jokin rajattu toimijoiden joukko, jonka ulkopuolelle jäävät varsinaisen demokratian piiriin kuulumattomat, kelvottomat kansalaiset ja roistot – voikin nähdä kertovan juuri *kansainvälisessä yhteisössä* vaikuttavista valtasuhteista⁴; ”From ’rogue state’ to ’Etat voyou’⁵ it is a question of nothing less than the reason of the strongest, a question of right and law, of the force of law, in short, of [...] world order [...] (Derrida 2005, 2). Toisin sanoen, tasa-arvoisuuden ja suvereniteetin välinen ristiriita oli tulossa yhä näkyvämmäksi kansainvälisessä yhteisössä, mikä puolestaan kyseenalaisti Yhdysvaltain moraalien ja määrittelyvallan roistovaltioiden suhteen.

Vastoin Derridan oletuksia roistovaltioidiskurssi ei kuitenkaan päättynyt. Sen sijaan se muokautui nopeasti uuteen kontekstiin sulauttamalla roistovaltiokäsitteen osaksi kokonaisvaltaisempaa terrorismin uhkaa. Tästä kertoi mm. ohjuspuolustusjärjestelmään liittyvän argumentoinnin kulminoituminen presidentti Bushin ilmoittaessa joulukuussa 2001 maansa vetäytyneen ohjustorjuntasopimuksesta; sopimus oli presidentin mukaan estänyt Yhdysvaltain hallitusta kehittämästä tapoja suojella kansaansa terroristien ja roistovaltioiden tekemiltä ohjusiskuilta. Samassa yhteydessä hän viittasi syyskuun 11:nä, joka oli tehnyt selväksi terroristien ja heidän tukijoidensa halun tuoda kuo-

⁴ Derrida mielsi roistomaisuuden kahdella eri tavalla, lähestyen sitä yhtäältä eurooppalaisen porvarillisen yhteisön näkökulmasta ja puretuun ilmaisuun ’voyou’ merkityksiin. Hän huomautti ilmaisuuden olevan aina jonkin oikeamieliseksi julistautuvan porvarisluokkaan kuuluvan yksilön toispuolelle antama määritelmä. Toinen tapa, jolla hän roistomaisuuden ymmärsi, käänäsi edellä kuvatun tulkinnan pääläelleen; siinä todellista roistomaisuutta edusti vallitsevaa järjestystä ylläpitävä suvereeni toimija. Tässä merkityksessä roistomaisuus liittyykin suvereniteettiin ja suvereenin toimijan toispuolelle vallankäyttöön. Siinä myös tulee mahdolliseksi nähdä roistoksi leimatut toimijat alistettujen oikeuksia puolustavina kapinallisina ja sankarimaisina rikollisina. (Derrida 2005, 63–68)

⁵ ’Etat voyou’ on ranskankielinen käänös sanasta *roistovaltio*.

lemaa ja tuhoa Yhdysvaltoihin. (”Remarks Announcing the United States Withdrawal From the Anti-Ballistic Missile Treaty December 13, 2001”) Järjestelmä suojelisi Yhdysvaltoja, liittolaisia sekä ystäviä ennen kaikkea joukkotuhoaseita kehittelevien roistokansojen kiristyksestä (”Remarks by the President at Ted Stevens for Senate Reception, Jones, Day, Reavis & Pogue Law Firm Building, Washington, D.C., May 09, 2002”).

Roistovaltio- ja terrorismiuhkan linkittymisestä kertoi myös uusien terrorismiin viittaavien ilmaisuun lisääntyminen. Jo vuonna 2001 Bush puhui *terroristikansoista* (terrorist nations) ja jatkossa yleisimmiksi termeiksi tulivat *terrori- tai terroristihallitus* (terror regime, terrorist regime) sekä *terrori- tai terroristivaltio* (terror state, terrorist state). Merkittävää näissä oli roistovaltiouhkan ja terrorismin välinen metaforinen yhteys – ajatus siitä, että roistovaltiot edustivat eräänlaisia valtiollisia terroristeja kansainvälisessä yhteisössä. Terrorismiin liittyi niin ikään kuuluisa ilmaisu *pahan akseli* (axis of evil), jota Bush käytti pääasiassa vuoden 2002 aikana. Terrori-iskujen aikaansaaman shokin voikin sanoa lopulta antaneen uutta dynaamisuutta roistovaltiopolitiikkaan. Sen luomassa kriittisen sotatilan kontekstissa uhkakuva voitiin myös keskittää Irakiin tavalla, joka mahdollisti viimeisimmän Persianlahden sodan vuonna 2003.

Voidaan sanoa, että roistovaltioidiskurssin jatkuvuuden kannalta Irakin sota oli paljon Derridan painottamaa syyskuun 11:tä kriittisempi, sillä Saddam Husseinin hallinnon syrjäyttämisen myötä roistovaltiokategoria menetti pitkäaikaisen ja prototyypin edustajansa. Saddam Husseinin lisäksi sotilaallisin toimin on nykyisen presidentin kaudella päästy eroon myös roistovaltiokategoriaan jälkikäteen liitetystä Afganistanin terroristihallituksesta. Vanhan roistovaltion, Libyan, on puolestaan nähty kehittyneen parempaan suuntaan ja näin ollen se on poistettu kategoriasta.⁶ Tällainen kehitys on mahdollista nähdä merkinä Yhdysvaltain kyvystä muokata maailmaa ja integroida roistoval-

⁶ Myös Afganistanista on käytetty ilmaisuja ’terrorist regime’ ja ’outlaw regime’. (Ks. esim. ”Remarks by the President on Operation Iraqi Freedom and Operation Enduring Freedom, The East Room, 19 March 2004”). Maininnat ovat kuitenkin esiintyneet mennessä aikamuodossa, vasta Taleban-hallintoa vastaan käydyin sodan jälkeen. Libya sitä vastoin on kuulunut kategoriaan alusta lähtien, ja se on laannut olemasta roistovaltio vasta George W. Bushin hallituksen aikana.

tioita kansainväliseen yhteisöön. Lisäksi, siitä näkökulmasta, että roistovaltiouhkan yhtenä tärkeänä funktiona oli ollut varmistaa vihollisen olemassa-olo kylmän sodan jälkeen, koko roistovaltiokäsitteen tarpeellisuus olisi voitu kyseenalaistaa, sillä terrorismin vastainen sota oli nyt vuorostaan varmistamassa jatkuvuuden hyvän ja pahan välisestä taistelusta kertovassa laajemmassa narratiivisessa kontekstissa.

Irakin sodan jatkuessa ja sen oikeutuksen yhä puuttuessa tilanteen tulkinta on kuitenkin osoittautunut ongelmalliseksi, sillä pitkälti juuri sen vuoksi Yhdysvaltain moraali ja arvostelukyky on asetettu kyseenalaiseksi. Ydinasevallaksi itsensä jo julistaneen Pohjois-Korean ja Irakin erilaisen kohtelun voi osaltaan myös nähdä heikentäneen roistovaltiopolitiikan uskottavuutta. Lisäksi roistovaltiokäsitteen voi nähdä muuttuneen aiempaa moniselitteisemmäksi, mikä on ehkä vienyt pois sen aiempaa retorista voimaa: Irakissa ja Afganistanissa tapahtuneiden muutosten myötä aiemmin muuttumattomana pahuutta ja vihollisuutta merkinneen roistovaltiokäsitteen voi nimittäin ajatella lähentyneen holhoamista kaipaavan *epäonnistuneen valtion* (failed state) määritelmää.

Yllä mainituista seikoista huolimatta roistovaltiotodiskurssi jatkui myös Irakin sodan jälkeen, vaikka Yhdysvallat pitkään kohteli jäljellejääneitä roistovaltioita, Pohjois-Koreaa ja Irania, suhteellisen lempeästi. Puhetapa kuitenkin muuttui vuoden 2005 lopulla, jolloin presidentti toistuvasti viittasi Iraniin lainsuojattomana valtiona. Kuluneen vuoden aikana uhkakuvan keskittäminen on kohdistunut Iraniin tavalla, jossa on nähty yhtäläisyyksiä viimeistä Irakin sotaa edeltäneen ajanjakson kanssa (ks. esim. Clarke & Simon 2006). Iranin lisäksi Bush on myös ensimmäistä kertaa leimannut Syyrian lainsuojattomaksi (ks. esim. ”President Discusses War on Terror at National Endowment for Democracy”, October 6, 2005).

Roistovaltiokäsite näyttää siis yhä olevan relevantti ja muuntautumiskykyinen ja siihen liittyvä diskurssi on pitänyt keskeisen sijansa Yhdysvaltain ulkopolitiikassa. Kuten aiemminkin, se ilmentää erityisesti Yhdysvaltain Lähi-idän alueelle suuntautuvien intressien historiallista jatkuvuutta ja entistä aggressiivisempaa politiikkaa niiden ajamiseksi. Sen, että nyt myös eurooppalaiset näyttävät olevan omaksumassa aiempaa kovemman linjan Iranin suhteen, voi puolestaan nähdä kertovan kansainvälisessä yhteisössä vallitsevasta entistä suu-

remmasta yksimielisyydestä näiden Yhdysvaltain määrittelemien globaalien uhkien suhteen.

Roistovaltiot ihmiskunnan vihollisina

Kuten jo sanottu johdannossa, viime kädessä roistovaltiokäsitteen taustalla voi nähdä olevan ajatuksen valtiorikollisuudesta. Tämä puolestaan tekee Carl Schmittin poliittisesta filosofiasta relevantin ilmiön ymmärtämisessä, ja ymmärränkin valtiorikollisuuden tässä nimenomaan Schmittin, ja erityisesti hänen Kansainliittoa ja sen edustamia kansainvälisen lain periaatteita koskevien kriittisten näkemystensä valossa. Samalla pyrin osoittamaan, että valtiorikollisuus liittyy kiinteästi kansainväliseen lakiin ja universaalien kansainvälisen yhteisön ihanteeseen.

Schmittin kritiikki kohdistui laajemmin liberalistiseen universalismiin, jota Kansainliitto ja ensimmäisen maailmansodan jälkeen muodostunut kansainvälinen laki ilmensi, ja jota hän vastusti muun muassa siksi, että se kielsi *poliittisuuden* todellisen olemuksen. Taustalla on Schmittin määritelmä poliittisuudesta; sen mukaan poliittisuus on yhtä kuin poleemisuus – ts. kaikki se, mikä on kiistanalaista ja ristiriitaista ja siten todennäköisesti johtaa vastakkaisasetteluihin ja konflikteihin (Schmitt 1987, 76). Viime kädessä poliittisuus tarkoittaa ystävän ja vihollisen välistä rajantekoa, josta vastaa suvereeni toimija, perustuen jostain toisesta poliittisesta yhteisöstä peräisin olevaan konkreettiseen uhkaan (Schmitt 1975, 27–30). Keskeistä tässä poliittisen määrittelyssä on (tietys- sä mielessä hyvin derridalainen) itsen ja toisen välinen eronkeko.

Vihollisen eliminoimisen sijaan Schmitt korostaa vihollisuuden ja valtioiden välisen konfliktisuuden – ts. poliittisen – tunnustamisen tärkeyttä. Tämä puolestaan liittyy hänen maailmankatsomukseensa, jonka mukaan maailma on pluriversumi, ei universumi (Schmitt 1975, 53). Schmittin pluralismi puolestaan johtuu vihollisuuden keskeisyyttä korostavasta poliittisen määritelmästä; sen mukaan vihollinen on aina inhimillinen, silloinkin kun vihollisuudesta on tullut elämän ja kuoleman kysymys. Tästä johtuen universumi on yksinkertaisesti mahdottomuus, ainakin niin kauan kuin maailmassa on politiikkaa ja poliittiset yhteisöt määrittelevät itsensä erottaumalla toisistaan. Ja edelleen, koska toiseus ja poliittisen konfliktin mahdollisuus on aina olemassa, ystävän ja vihollisen välinen ero

tulee pitää erossa muista vastakkainasetteluista, kuten esimerkiksi hyvän ja pahan välisestä erotte- lusta (Schmitt 1975, 27). Parhaimmillaan poliittinen tuli Schmittin mielestä esiin 1700–1800 -luku- jen aikana eurooppalaisten suvereenien valtioiden aikakaudella. Tällöin vihollisen määrittely ei enää perustunut teologiseen oikeutetun sodan ajatuk- seen, vaan tapahtui, ainakin Schmittin idealisoivas- ta näkökulmasta, puhtaasti poliittisin perustein (Schwab 1975, 9–10). Näin viholliset saattoivat nähdä toisensa moraalisesti tasavertaisina ja sodas- ta tuli rajoitettua (Schmitt 1997, 114 & 119).

Versailles'n rauha kuitenkin merkitsi rajoitetun sodan aikakauden loppua, sillä sen myötä alettiin häivyttää vihollisuuteen olennaisesti kuuluva poliittisuus määrittelemällä vihollinen moraalin ja lainmukaisuuden kautta. Tässä uudessa kontekstis- sa vastustajasta tuli moraalisesti ala-arvoinen ja halveksittava (despised foe) (vrt. Schwab 1975, 11). Lisäksi vihollisen määrittelystä tuli universa- listista, sillä uuden kansainvälisen lain – paljolti presidentti Woodrow Wilsonin muotoilemien – pe- riaatteiden myötä hyökkäyssota alettiin nähdä koko ihmiskuntaan kohdistuvana rangaistavana rik- koksena. Viholliseksi leimatusta valtiosta tuli näin maailman rauhaa rikkova ihmiskunnan vihollinen ja rikollinen (outlaw of humanity)⁷.

Hyökkäyssodan toimeenpanijaan kohdistuvien sotilaallisten toimien pyhittäminen oli siis tuonut oikeutetun sodan periaatteen takaisin kansainväli- seen lakiin. Ongelmana oli, että ystävän ja vihollis- en väliseen erotteluun perustuva poliittisuus ei ollut kadonnut mihinkään (Vrt. Schmitt 1975, 28). Myös sota instituutiona oli yhä olemassa huolimatta siitä, että nyt sitä voitiin kutsua eri nimillä (Schmitt 1975, 79). Näin ollen myös liberaalit val- tiot voivat yhä ryhtyä sotaan mikäli ne vain onnis- tuivat määrittelemään ja oikeuttamaan toimintansa kansainväliseen lakiin ja moraaliiin vedoten. Koska sodan viime kädessä oikeuttava valtiorikollisuuden käsite oli lähtökohtaisesti hyvin väljä ja epämää- räinen, se jätti tilaa manipuloinnille ja väärinkäy- töksille, ja teki rajoittamattoman sodan mahdolli- seksi. (Ks. Schmitt 1997, 140–141, ja Schmitt 1975, 66 & 79)

⁷ Schmittin mukaan tällainen määrittely, yhdessä aiem- paa tuhoisampien aseteknologioiden kanssa, tulisi tekemään sodasta yhä epäinhimillisempää. (Vrt. Schmitt 1997, 95, ja Schmitt 1975, 54 & 79)

Schmitt myös huomautti, että uusi vihollisen määrittelytapa esitti aiemmin poliittisten yhteisö- jen välisenä nähdyt konfliktit maailmanlaajuisena sisällissotana (global civil war), jolloin tietyt val- tiot näyttäytyivät poliittisesti epälegitiimeinä *si- säisinä* vihollisina (vrt. Ulmen 2003, 22). Uhka- na oli rajoittamaton sota ihmiskunnan vihollista vastaan sekä luopuminen neuvottelujen mahdolli- suudesta konfliktin rajoittamiseksi. Vaikka Schmitt ei tässä yhteydessä puhunut kansainvälisestä yhe- teisöstä, on syytä olettaa, että taustalla on oletus nimenomaan tuona aikana muodostumassa olleen, *Kansainliittoon perustuneen kansainvälisen yhei- sön* sisäisistä vihollisista. Hänen varoituksensa ra- joittamattomasta sodasta ja universalistiseen reto- riikkaan nojaavasta vihollisen määrittelystä koh- distuivat siis erityisesti länsimaiseen kansainväli- seen yhteisöön ja sitä ilmentäneeseen Kansainliit- toon. Sille ominainen tapa soveltaa kansallisen, suljetun poliittisen yhteisön sisäiseen järjestykseen liittyvää rikollisuuden ja lainsuojattomuuden reto- riikkaa kansainvälisiin suhteisiin kertoi tänä aikana muodostumassa olleen uudenlaisen kansainvälisen yhteisön lujittamispyrkimyksistä ja edusti Schmit- tille pelottavaa askelta kohti universumia.

Kysymys universaalien kansainvälisen yhteisön mahdollisuudesta

Myös kylmän sodan jälkeinen roistovaltiokäsite si- sältää ajatuksen tietyistä valtioista kansainvälisen yhteisön sisäisinä vihollisina – saavathan Yhdys- valtain hallituksen kielenkäytössä vakiintuneet ter- mit *paaria*, *luopio*, *lainsuojaton* ja *roisto* merki- tyksensä nimenomaan suhteessa johonkin yhei- söön. Näin ollen käsite pitää sisällään ajatuksen, että universaalien kansainvälisen yhteisön sisällä järjestystä uhkaavien ongelmavaltioiden pakotta- minen yhteisten normien alaisuuteen on tuon yhe- teisön hyvinvoinnista vastaavien toimijoiden mo- raalinen velvollisuus. Näitä vihollisia ei siis enää nähdä suvereenina poliittisina toimijoina, vaan osana suurempaa, kansainväliseksi yhteisöksi kut- suttua kokonaisuutta, samaan tapaan kuin rikolliset nähdään valtion sisäisinä ongelmina. Kun vielä otetaan huomioon, että roistovaltiokäsite perustuu pääasiassa moraalisiin ja kansainväliseen lakiin liittyviin oletuksiin, näyttää siltä, että roistoval- tioksi leimattujen valtioiden vastaiset toimet eivät usein ole niinkään poliittista, vaan lähinnä teknis-

tä, kansainvälisen yhteisön järjestyksenpidon kannalta välttämätöntä toimintaa.

Ajatus universaalista kansainvälisestä yhteisöstä on kuitenkin jo itsessään ongelmallinen, mikä on tiedostettu myös sen teoreettiseen pohdintaan keskittyneen englantilaisen koulukunnan (English School) keskuudessa. Esimerkiksi Hedley Bull huomautti, että nykyinen, 1900-luvulla muodostunut ja Euroopan ulkopuolelle laajentunut kansainvälinen yhteisö (world international society) ei perustunut yhteiselle kulttuurille ja sivilisaatiolle, kuten kaikki sitä edeltäneet kansainväliset yhteisöt maailmanhistoriassa (Bull 2002, 15–16). Tähän liittyen hän pani merkille, että eurooppalaisen rajatun yhteisön laajeneminen oli johtanut siinä aiemmin vallinneen konsensuksen heikkenemiseen ja pohti, seuraisiko tästä lopulta hajaantuminen (Bull 2002, 39). Samaan tapaan myös Schmitt epäili eurooppakeskeisen mallin korvanneen uuden universalistisen maailmanjärjestyksen kestävyyttä. Kuten jo mainittu, hän kiinnitti huomiota erityisesti keskinäisen kunnioituksen puuttumiseen vihollisen määrittelyssä sekä siihen liittyvään rajoittamattoman sodan uhkaan. Kuten Bullin, myös Schmittin voi viime kädessä sanoa olleen huolissaan tiettyyn sivilisaatioon perustuneen kansainvälisen yhteisön rapautumisesta⁸.

Vaikka Bull ei koskaan ollut kovin toiveikas aidosti inklusiivisen universaalien yhteisön suhteen, hän oletti kansainvälisen yhteisön joka tapauksessa vielä olevan olemassa. Sen olemassaolo voisi kuitenkin jatkua vain mikäli yhteisistä intresseistä ja arvoista vallitseva konsensus säilyisi ja laajenisi (ks. Bull 2002, 303–305). Voidaankin sanoa, että Bullin peräankkuuluttama konsensuksen lisääntymisen merkitsisi samalla tietynlaista *epäpoliittisuutta*. Tässä mielessä hänen normatiivisena ihan-

⁸ Tässä mielessä seuraava lainaus teoksesta *The Nomos of the Earth* on erityisen osuva: ”the former order – good or bad, but in any case conceived of as a concrete order, above all a spatial order, by a true community of European princely houses, states, and nations – had disappeared. What appeared in its place was no ‘system’ of states, but a collection of states randomly joined together by factual relations [...] lacking any spatial or spiritual consciousness of what they had once had in common, chaos of reputedly equal and equally sovereign states [...] for which not even the concept of ‘civilization’ could provide any concrete homogeneity”. (Schmitt 2002, 234). Myös Englantilaisen koulukunnan kirjoituksista löytyy samantapaista nostalgiaa, mikä – kuten Buzan huomauttaa – heijastaa samanlaista etnosentristä ja kapeaa näkökulmaa (Buzan 2004, 215).

teenaan näyttäisi olleen universaali, homogeeninen kansainvälinen yhteisö kantilaisen mallin mukaan (vrt. Buzan 2004, 50). Siinä kun englantilaisessa koulukunnassa tällainen suhteellisen homogeeninen, universaali kansainvälinen yhteisö on näyttänyt toivottavana, joskin hyvin ongelmallisena ja jopa utopistisena asiainilana, schmittiläisestä näkökulmasta se on – poliittisen olemassaolosta johtuen – sekä mahdollon että epätoivottava⁹.

Myöskään Schmittin pluralismi ei kuitenkaan ollut absoluuttista, eikä se toisen maailmansodan jälkeen enää ollut valtiokeskeistä; valtioiden erillisyyteen perustuvan maailmanjärjestyksen sijaan Schmitt näki uutena suuntauksena nimittäin olevan suuremmat poliittiset kokonaisuudet, *suuralueet* (Grossräume). Suuralueiden esikuvana hän piti Monroe-doktriinin määrittelemää, läntisellä pallonpuoliskolla vallitsevaa järjestystä. Vaikka Schmitt itse vertasi suuralueilla vallitsevaa järjestystä federaatioon tai konfедераatioon, voidaan myös puhua tietynlaisesta, alueellisesti rajatusta ja hierarkkisesta kansainvälisestä yhteisöstä¹⁰. Keskenään nämä toisistaan erilliset, ja ystävähollinen-erottelun mukaan jakautuvat suuralueet muodostaisivat tasapainoisen kansainvälisen järjestyksen¹¹.

⁹ On huomattava, ettei Schmitt itse puhunut kansainvälisestä yhteisöistä, ja muistakin yhteisöistä hän käytti mieluummin termiä *poliittinen kokonaisuus* (political entity). Sen sijaan hän käytti usein käsitettä *nomos* ja määritteli sen tietyllä alueella vallitsevana järjestyksenä, jolla on sekä poliittinen, sosiaalinen että uskonnollinen ulottuvuus. Schmitt myös selitti, että *nomos* on enemmän kuin vahvemman mielivaltaa, ja alkuperäisessä merkityksessään se viittaa sellaiseen legitiimiyteen, jonka kautta laki saa merkityksensä ja joka on näin ollen ensisijainen lakiin nähden. (Schmitt 2002, 70–73) Kaikki nomos-käsitteen määrittelyssä tuntuu viittaavan poliittiseen yhteisöön, jonka olemassaolo perustuu tietynlaiseen, rationaaliseen ja tekniseen järjestyksen yllättävään poliittiseen teologiaan.

¹⁰ Schmittin ajattelussa läntinen pallonpuolisko muistutti federaatiota kahdessa suhteessa: se takasi status quon alueella ja loi homogeenisyyttä valtioiden sisäisten järjestelmien välillä. Hän myös näki Amerikan valtioiden yhdessä muodostavan ”todellisen valtioiden yhteisön” (a true community of states) (Ulmen 2002, 15).

¹¹ Federaation kaltainen suuralue voitaisiin nähdä myös alueellisesti rajattuna kansainvälisenä yhteisönä, jota Buzan kutsuu termillä *sub-global international society*. Vastaavasti suuraluiden muodostama löyhä, mutta globaali järjestys voidaan nähdä – jälleen lainaten Buzanin terminologiaa – ”toisen asteen” kansainvälisenä yhteisönä (second-order international society). (Ks. Buzan 2004).

Kansainliiton Schmitt näki yrityksenä laajentaa aiemmin läntiselle pallonpuoliskolle rajoittunut amerikkalainen suuralue Eurooppaan. Tällaisenaan se ei kuitenkaan enää täyttänyt suuralueelle vaadittavia federaation edellytyksiä; ts. se ei ollut todellinen kansojen yhteisö, eikä siksi sopiva perusta maailmanjärjestykselle¹². Ennen kaikkea Kansainliitto oli kuitenkin tuomittu epäonnistumaan siksi, että se oli olevinaan universaali, vaikka todellisudessa sen perimmäinen luonne oli federatiivinen.

Universalismin ja federalismin välinen paradoksi tulisi selville viimeistään siinä vaiheessa, kun järjestö saavuttaisi sellaisen poliittisen yhtenäisyyden joka siltä vielä puuttui, koska silloin Kansainliitosta tulisi voimakeskittymä, jonka pelkkä olemassaolo loisi ystävä-vihollinen ryhmittymiä. Taustalla oli siis ajatus, että mitä tehokkaammin Kansainliitto toimisi, sitä jyrkempi olisi raja sen jäsenten ja siihen kuulumattomien valtioiden välillä – siis ystävä ja vihollisen välillä. Samalla sen ympärille muodostunut kansainvälinen yhteisö muodostaisi uuden, ulossulkemiselle perustuvan suuralueen. (Ulmen 2003, 16 & 22) Kylmän sodan aikana, kun Yhdysvaltain johtama, alueellisesti rajattu kansainvälinen yhteisö tiivistyi ja sai seurakseen kaksi muuta samantapaista ryhmittymää, tämän voi myös nähdä jo tapahtuneen¹³.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olen pyrkinyt osoittamaan roistovaltiokäsitteen merkityksen pysyvyyden ensinnäkin siinä mielessä, että roistovaltiokäsite- ja diskurssi ovat yhä olemassa ja vaikuttamassa konkreettisesti Yhdysvaltain ulkopoliittikkaan ja sitä kautta maailmanpolitiikkaan. Niiden keskeisenä jatkuva rooli on ymmärrettävissä erityisesti Yhdysvaltain Lähi-idän alueelle suuntautuvan politiikan jatkuvuuden kautta; niin kauan kuin Yhdysvallat katsoo suvereeniperiaatteen kanssa ristiriidassa olevan toiminnan tarpeelliseksi politiikan välineeksi tuolla alueella, valtiorikollisuuden ajatusta tullaan tarvitsemaan tällaisen toiminnan oikeuttamiseen kansainvälisen yhteisön silmissä.

¹² Sen edustama *status quo* nähtiin epälegitiiminä, eikä siihen osallistuvien valtioiden joukko ollut riittävän homogeeninen (Ulmen 2003, 12–14).

¹³ Schmitt näki läntisen pallonpuoliskon kaltaisten suuralueiden kylmän sodan aikana muodostuvan paitsi Yhdysvaltain, myös Neuvostoliiton ja Kiinan imperiumien ympärille (Schmitt 1987, 80).

Toisaalta, laajemmasta historiallisesta perspektiivistä katsottuna roistovaltioiden ajan jatkumisen puolesta puhuvat ennen kaikkea valtiorikollisuuden, kansainvälisen lain ja kansainvälisen yhteisön väliset suhteet. Niistä johtuen roistovaltioidiskursia ei tulisi nähdä vain Yhdysvaltain tiettyyn alueelliseen politiikkaan liittyvänä, lähihistoriaan kuuluvana ja ohimenevänä ilmiönä, vaan yhtenä kansainväliseen yhteisöön ja lakiin sisäänrakennettuna ominaispiirteenä: ts., koska valtiorikollisuuden voi yhä ajatella olevan, puolustussodan ohella, ainoa oikeutetun sodan peruste, sen voi myös väittää olevan erottamaton osa kansainvälistä lakia.

Vaikka Derridan hypoteesi roistovaltioiden aikakauden loppumisesta liittyi roistovaltiokäsitteen dekonstruktioon filosofisella tasolla, siihen sisältyi myös konkreettista maailmanpolitiikkaa koskeva väite; Derrida tuntui nimittäin olettavan, että kansainvälinen yhteisö olisi Yhdysvaltain mielivallan myötä tullut tietoisemmaksi kansainvälisessä järjestelmässä vallitsevien ristiriitojen ja vallankäytön – ts. poliittisen – olemassaolosta. Tämä merkitsisi myös sitä, että kansainvälinen järjestelmä olisi muuttunut tietystä mielessä anarkisemmaksi ja yhteisöllisyys menettänyt merkityksensä siinä määrin, ettei ehkä enää edes olisi mielekästä puhua kansainvälisestä yhteisöstä – tällaisessa yhteisössä tai järjestelmässä esimerkiksi hyökkäyssotaa tuskin enää tarvitsisi perustella muille valtiorikollisuuteen vedoten. Tässä mielessä Derridan voi väittää edustavan perinteisen poliittisen realismin mukaista näkemystä kansainvälisen järjestelmän luonteesta.

Tässä artikkelissa olen pyrkinyt esittämään vaihtoehdoisen tulkinnan kansainvälisen yhteisön ja roistovaltiopoliittikan suhteesta Carl Schmittin teorian kautta. Vaikka Derridan näkemykset kytkettyvät edelliseen suvereniteettiin liittyen, Schmittin ajatuksia voidaan soveltaa teemaan myös toisella tavalla, vihollisuuden ja yhteisöllisyyden välistä suhdetta korostaen. Näin voitaisiin ajatella, että viholliseen viittaava roistovaltiomäärittely saattaa jopa toimia kansainvälistä yhteisöä ja sen sisäistä solidaarisuutta vahvistavasti. Tällaista tulkintaa voisi nähdä tukevan ainakin sen, että kaikista ristiriidoista huolimatta erityisesti länsimaiden kesken on huomattavaa yksimielisyyttä tietyistä roistovaltiopoliittikan perusolettamuksista, ja erimielisyys näyttää liittyvän enemmän ongelmien ratkaisutapoihin kuin siihen, miten nämä ongelmat määritellään.

Toisaalta huomio kiinnittyy myös kansainvälisen yhteisön poliittisuuteen ja sitä kautta sen rajallisuuteen; roistovaltiopoliittikka kertoo nimittäin myös siitä, että myöskään nykyinen, kylmän sodan jälkeinen kansainvälinen yhteisö – ainakaan siinä merkityksessä, jossa se asettuu vastakkain roistovaltioiden kanssa – ei tosiasiaassa ole universaali ja inklusiivinen, vaan rajattu ja ulossulkeva poliitti-

nen yhteisö. Universalismin ja federalismin välinen paradoksi on siis yhä olemassa ja sen voi nähdä kulminoituvan nimenomaan suhteessa roistovaltiopoliittikkaan. Lopulta on olemassa myös mahdollisuus, että kansainvälinen yhteisö tiivistyessään ja yhteisiä vihollisia määritellessään luo edellytyksiä muiden, sille vastakkaisten poliittisten ryhmittymien syntymiselle.

LÄHTEET

- Balke, Friedrich. 2005. Derrida and Foucault on Sovereignty. Special Issue: A Dedication to Jacques Derrida – Theory. *German Law Journal*. 6:1, 71–85.
- Bull, Hedley. 2002. *The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics*. Basingstoke: Palgrave.
- Buzan, Barry. 2004. *From International to World Society: English School Theory and the Social Structure of Globalisation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clarke, Richard & Steven Simon. Bombs That Would Backfire. *New York Times*. 16.4.2006.
- Derrida, Jacques. 2005. *Rogues – Two Essays on Reason*. Stanford: Stanford University Press (käännös: Pascale-Anne Brault & Micheal Naas).
- Fayazmanesh, Sasan. 2003. The Politics of the U.S. Economic Sanctions against Iran. *Review of Radical Political Economics*. 35:3, 221–240.
- Klare, Michael T..1995. *Rogue States and Nuclear Outlaws: America's Search for a New Foreign Policy*. New York: Hill and Wang.
- Lake, Anthony (1994), "Confronting Backlash States". *Foreign Affairs*. 73 (2): 45–55.
- Schmitt, Carl.1997. *Der Nomos der Erde: im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1975a. *The Concept of the Political*. New Brunswick & New Jersey: Rutgers University Press (käännös George Schwabb).
- Schmitt, Carl. 1987. The Legal World Revolution. *Telos* 72, 73–89 (käännös: Gary Ulmen).
- Schmitt, Carl. 2002). *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. New York: Telos Press (käännös: Gary Ulmen).
- Carl Schmitt. 1975b. *Theorie des Partisanen*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schwab, Georg. 1975. Introduction. Teoksessa Carl Schmitt, *The Concept of the Political*. New Brunswick & New Jersey: Rutgers University Press.
- Ulmen, Gary. 2003. Translator's Introduction. Teoksessa Carl Schmitt, *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. New York: Telos Press.

Puheet

- "President Discusses War on Terror at National Endowment for Democracy, Ronald Reagan Building and International Trade Center, Washington, D.C.", 6 October 2005, "President George W. Bush", Office of the Press Secretary, The White House, Washington <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/10/20051006-3.html>>
- "Remarks Announcing the United States Withdrawal From the Anti-Ballistic Missile Treaty", December 13, 2001, *Public Papers of the Presidents: George W. Bush 2001*, Volume 2, U.S. Government Printing Office, pp. 1510–1511.
- "Remarks at a Dinner for the Conference on Progressive Governance for the 21st Century in Florence, Italy", 20 November 1999, *Public Papers of the Presidents/William J. Clinton 1998*, Volume 2, pp. 2127–2131.
- "Remarks at the Sons of Italy Foundation Dinner, May 25, 2000". *Public Papers of the Presidents/William J. Clinton 1998*. Volume 1, pp. 1035–1037.
- "Remarks by the President at Ted Stevens for Senate Reception, Jones, Day, Reavis & Pogue Law Firm Building, Washington, D.C.", 9 May 2002, Office of the Press Secretary <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/05/20020509-14.html>>
- "Remarks by the President on Operation Iraqi Freedom and Operation Enduring Freedom, The East Room, 19 March 2004, "President George W. Bush", Office of the Press Secretary, The White House, Washington <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/03/20040319-3.html>>
- "'States of Concern' versus 'Rogue States'". Daily Press Briefing (19.6.2000). U.S. Department of State. <<http://www.fas.org/news/usa/2000/000619db-rogue.htm>>